

Motion till riksdagen

1986/87:Ju403

Bengt Westerberg m. fl. (fp)

Vardagsbrotten

Vi föreslår i denna motion skilda åtgärder för att minska sådana vålds- och förmögenhetsbrott som begås mot enskilda. Flera av förslagen är gemensamma för att minska bägge typerna av brott. En tyngdpunkt i motionen gäller dock åtgärder mot våldet.

Våldet

Under sommaren 1986 fick den typ av brott som går under benämningen oprovcerat gatuvåld stor uppmärksamhet i massmedia. Intresset kom att särskilt rikta sig mot det våld som ungdomar begår mot till synes främmande och värnlösa offer. Därefter har uppmärksamheten också kommit att riktas mot det våld som särskilt drabbar kvinnor och som förekommer i skolan. Jämsides med nyhetsrapporteringen kring våldet har det förts en debatt om dess orsaker och vilka åtgärder som samhället kan vidta för att minska våldet på gator och torg, i hemmen och i skolan.

Med utgångspunkt från ett antal konkreta våldshändelser har skilda initiativ tagits för att närmare analysera och förhoppningsvis minska gatuvåldet, våldet mot kvinnor och våldet i skolan. Regeringen gav mot bakgrund av den bråkiga midsommarhelgen rikspolisstyrelsen och socialstyrelsen i uppdrag att närmare studera utvecklingen av våldet och lämna förslag till åtgärder för att minska våldet och fylleriet i samband med bl. a. stora helger. Regeringen har vidare bildat en grupp av s. k. kändisar som genom ett opinionsbildande arbete skall förmå ungdomar att ta avstånd från våld. Slutligen har regeringen avlämnat en skrivelse till riksdagen där vissa åtgärder mot våld diskuteras samt gett skolöverstyrelsen i uppdrag att utarbeta ett program för åtgärder mot våldet i skolan. Vi har ingen invändning mot de initiativ som har tagits men anser dem inte vara tillräckliga. Vi vill genom denna motion redovisa ytterligare ett antal åtgärder som vi anser omedelbart bör genomföras.

Har våldet ökat?

Vi vill till en början redovisa utvecklingen av det totala antalet anmälda misshandelsbrott för den senaste 15-årsperioden. I siffrorna ingår många typer av misshandel; kvinnomisshandel, barnmisshandel, "fyllebråk", oprovcerad misshandel etc. Alla siffror är hämtade från SCB.

Anmällda brott, misshandel utan dödlig utgång, hela riket (SCB)

Mot. 1986/87

Ju403

År				1970	1972
Antal brott				18 349	18 083
År	1974	1976	1978	1980	1982
Antal brott	19 867	21 378	22 868	24 668	28 200
År	1983	1984	1985	1986	
Antal brott	29 200	30 785	31 996	31 476	(ej def uppgift)

I procent innebär detta att ökningen är:

1970-1985:	74 %
1980-1985:	30 %

Det finns alltid en betydande osäkerhetsfaktor i brottsstatistiken, nämligen frågan hur stor det s. k. mörkertalet är, dvs. brott som aldrig anmäls, i samband med misshandelsbrott. Detta mörkertal är särskilt stort vad gäller kvinnomisshandel och det s. k. subkulturella inomgruppsvåldet. Varje förändring i anmälningsbenägenheten påverkar därmed totalintrycket av hur misshandelssituationen utvecklas. Vad gäller t. ex. kvinnomisshandel anses anmälningsbenägenheten ha ökat under senare år vilket alltså syns i statistiken som en ökning av brott. Samma förhållande anses gälla barnmisshandel.

Om vi bryter ned siffrorna i det oprovocerade gatuvåldet, kan vi konstatera en ökning vad gäller gruppen "annan misshandel än grov misshandel utomhus där gärningsmän och offer var obekanta".

	Misshandel där offret är man	Misshandel där offret är kvinna
Procent, 1981-1983	21 %	14 %
ökning 1982-1984	15 %	11 %

Har ungdomsvåldet ökat?

En central fråga att besvara är om ungdomsvåldet har ökat. Företrädare för polisen, BRÅ och regeringen förnekar att så är fallet. Att våldet skulle öka påstås vara en "massmediakonstruktion". Vi har för att försöka bilda oss en uppfattning om hur utvecklingen har varit studerat SCB-statistiken för anmällda misshandelsbrott där gärningsmannen är 15 till 19 år under åren 1981 till 1985. Av dessa siffror, som vi inte redovisar här, framgår att det under perioden har varit en ökning av antalet anmällda brott där gärningsmännen varit 16, 17 och 18 år. Ökningen är kraftig för 19-åringarna och helt obetydlig för 15-åringarna. Totalt sett är inte ökningen större än att den kanske går att förklara med en ökad anmälningsbenägenhet, något som t. ex. BRÅ har gjort i sina kommentarer. För vår del är vi beredda att sätta punkt för debatten om våldet har ökat (som ju siffrorna tyder på) eller om ökningen bara är skenbar. Förhoppningsvis kan alla däremot enas om att antalet våldsbrott är för högt och att det krävs åtgärder för att minska det.

Vem är offer?

Mot. 1986/87

Ju403

För att ge en uppfattning om vem som är offer för misshandel har vi gjort ett annat utdrag ur statistiken över antalet anmälda misshandelsbrott 1985. Siffrorna gäller offer för alla former av misshandel och totalt för riket.

Misshandel mot barn 0–6 år	236
Misshandel mot barn 7–14 år	1 050
Misshandel mot kvinna	11 610
Misshandel mot man	19 093

Av bakomliggande statistik kan vi utläsa att männen dominerar bland offren och att våldet mot kvinnor begås av gärningsmän som är bekanta och att det sker inomhus. För männen är förhållandet det omvända. Män misshandlas utomhus av okända gärningsmän. Det är i detta sammanhang vidare värt att notera att äldre personer är förhållandevis lite representerade i statistiken över våldsoffer. Den rädsla som många äldre känner för att bli utsatt för våld kan därför knappast anses vara grundad på de faktiska förhållandena. Å andra sidan blir ju tillfällena att begå våld mot äldre färre eftersom deras oro gör att många avstår från att t. ex. vistas ute när det är mörkt.

Även antalet förmögenhetsbrott har ökat under en följd av år. 1976 anmäldes ca 400 000 tillgreppsbrott, 1986 beräknas antalet uppgå till 670 000. Under det senaste året har ökningen av bilstölder och stölder ur bilar varit särskilt anmärkningsvärd.

Orsakerna till brottsligheten

Vi har inte ambitionen att analysera alla de faktorer som kan finnas vara orsak till att människor begår brott. Vi vill dock behandla några av de faktorer som brukar nämnas som förklaringar till det våld som begås av ungdomar och som har varit föremål för särskild uppmärksamhet under senare tid: kampsporter och videovåld.

Kampsporter

Många menar att kampsporterna är inspirationskällor för en hel del av det oprovocerade våld som ungdomar begår. Ungdomar "tränar" genom att sparka eller slå ned främmande människor eller varandra. Kritik har därför kommit att riktas mot de många budoklubbar som vuxit upp runt om i landet under senare år.

Vi anser inte att man kan hävda att seriöst arbetande budoklubbar har något direkt ansvar för gatuvåldet. De seriösa budoklubbarna kan tvärtom ha en positiv uppgift både genom att fostra ungdomar och att under kontrollerade former låta dem få utlopp för sin aktivitet, kanske också aggressivitet.

Det förekommer också uppgifter om att det också finns oseriösa klubbar och tränare som lär ungdomar att slåss för våldets egen skull. Detta är självfallet oacceptabelt. I och för sig har vi inte svårt att förstå dem som ifrågasätter vilket existensberättigande som dessa sporter över huvud taget

har i dagens Sverige men att försöka förbjuda kampsportsträningen är orimligt av både principiella skäl och med tanke på det omöjliga i att övervaka ett sådant förbud.

Däremot är det angeläget att påverka hur kampsporterna fortsätter att utvecklas. Detta kan ske främst genom att försöka "styra" ungdomar till de klubbar som är seriösa genom att skolan eller kommunernas fritidsverksamhet samarbetar med sådana klubbar. Vidare bör det inte förekomma att andra klubbar än dem som är anslutna till RF får aktivitetsbidrag och liknande.

Videovåldet

En återkommande synpunkt i debatten kring våldet är den negativa påverkan som det s. k. videovåldet har på framför allt barn och ungdom. Från skilda håll har under en följd av år krävts att all videofilm, även sådan som säljs eller hyrs ut för visning i hemmen, skall förhandsgranskas.

Både den ökning av våldet som har skett och den förändring mot allt råare våld som har kunnat förmärkas under senare år skylls på videovåldet. Trots detta har en omfattande forskning inte kunnat belägga ett klart samband mellan våld på film och våld i verkligheten. Om man sträcker sig riktigt långt kan man sammanfatta forskningen så att den har visat att visst våld under vissa omständigheter kan utlösa våld hos vissa barn.

Vi delar helt uppfattningen att en del av det videoutbud som i dag tillhandahålls för visning i hemmen är mycket olämpligt att visas för barn och ungdom. Det är med förvåning vi har noterat att det enligt en del av de studier som har gjorts om barn och video alls inte är så att barn och ungdom bara tittar på våldsvideo i smyg, utan föräldrarnas kontroll. Många gånger tycks föräldrarna vara väl medvetna om vad barnen tittar på.

Sunda förnuftet säger oss att barn och ungdomar kan ta skada av att se en del av det utbud som finns på film och video. Detta gäller särskilt barn som är otrygga. Det är detta som gör att vi accepterar förhandsgranskning av film som vänder sig till barn och ungdom och som är motivet till att videovåldslagen infördes. Denna innebär att det är förbjudet att saluföra eller hyra ut film med skildringar av sexuellt våld eller tvång eller närmare eller utdragna skildringar av grovt våld mot människa eller djur. Det är förvånande att inte fler polisanmäler de videouthyrare som bryter mot lagen genom att hyra ut våldsvideo. Detta är en försummad möjlighet att motarbeta spridningen av videovåldet.

I ett avseende tror vi att videovåldslagen kan förbättras. Vi tycker att man, med tryckfrihetsförordningen som förebild, skall överväga att införa ett system med ansvarig utgivare för videofilmer. Detta är en ordning som har föreslagits av yttrandefrihetsutredningen (SOU 1983:70). Tanken bakom förslaget är att man övergår från att kriminalisera spridningen av extremvåld till att i stället kriminalisera själva innehållet och att ansvar i efterhand alltid kan riktas mot viss person, den ansvarige utgivaren.

Den avgörande och mycket diskuterade frågan är om vi utöver videovåldslagen och den förhandsgranskning av video som visas offentligt som riksdagen nyligen fattade beslut om också skall införa en förhandsgranskning

av sådan videofilm som skall visas i hemmen. Sådana krav reses från många håll och frågan är för närvarande föremål för utredning.

En liberal princip, som också slagit igenom i den svenska tryckfrihetsförordningen, är att publicering av skrifter, bilder m. m. skall kunna ske utan förhandsgranskning. Det innebär givetvis inte att man ostraffat kan publicera vad som helst. Lagen sätter gränser för vad som är tillåtet. Prövningen av om gränsen överskridits får emellertid ske vid en efterhandsgranskning. Har överträdelse skett straffas den ansvarige utgivaren eller motsvarande. Det är här videovåldslagen ger möjligheter att ställa uthyrare eller försäljare av videofilmer till ansvar.

För att man skall göra avsteg från de här principerna måste det enligt liberal uppfattning finnas mycket starka skäl. Vad gäller film som vänder sig till barn har vi alltså accepterat att göra ett sådant avsteg.

Aven om det skulle finnas exempel på att filmvåld under speciella omständigheter har kunnat utlösa våldsreaktioner kan man inte därav dra slutsatsen att en hård censur av videofilm skulle vara ett verkningsfullt medel mot samhällsvåldet.

Vi menar dessutom att det finns en risk att man "skyller" på videofilmerna när man försöker hitta förklaringar till våldet. När det i den allmänna debatten saknas konkreta förslag till hur våldet skall minskas har kravet på videocensur blivit lätt att tillgripa.

Det finns också anledning att fundera över hur effektiv en förhandsgranskning av all videofilm skulle kunna bli. Kommer myndigheternas censur att ha större förutsättningar att hindra ungdomar från att se vissa filmer än de förbud som de flesta föräldrar säkert redan sätter upp i dag? En censur kan ju rimligen bara gälla sådan film som tillhandahålls genom någon form av handel, i sig en omfattande uppgift eftersom det rör sig om ca 4 000 filmer. Censuren kommer inte att gälla filmer som privatkopieras, lånas eller säljs privat. Vi tror att det finns en risk för att en censur i stället skulle leda till att det blev ännu mer "spännande" att få se "en förbjuden film", att det skulle bli en omfattande smuggling och "langning" av filmer. Mycket av det som är "barnförbjudet" kommer ändå att finnas på marknaden. Där måste under alla förhållanden föräldrar och annat vuxenansvar ta vid. Hårdare censur löser alltså inte problemet med att barn och ungdom kan få tillgång till filmer – det riskerar tvärtom att ge vuxna känslan av att samhället tagit över ansvaret.

En av de viktigaste uppgifterna för oss vuxna är att se till att våra barn och ungdomar får trygghet under uppväxttiden. Det innebär att vi måste skydda dem från många företeelser i vårt samhälle som de inte är emotionellt mogna för att möta, däribland vissa filmer. Denna uppgift har vi antingen vi är föräldrar, lärare, föreningsledare eller bara medmänniskor. "Samhället" kan aldrig ersätta avstängningsknappen på TV-apparaten.

Alkohol och narkotika som orsak till brott

Alkoholpåverkan är en av de mest klassiska förklaringarna till brott och särskilt till våldet. Förhållandet är väl dokumenterat i forskning och statistik.

I en studie som BRÅ har gjort av ett stort antal domar var det endast i 16 %

av fallen där *både* gärningsman och offer var nyktra. I 47 % av fallen var gärningsmannen berusad och offret nyktert och i 35 % var både gärningsman och offer berusade. Andra studier ger vid handen att proportionerna genomgående är dessa.

När det gäller narkotika finns det inte belagt samma klara samband mellan missbruket och våld. Däremot är denna koppling mycket klar vad gäller narkotikamissbruk och förmögenhetsbrott. En betydande del av stölderna i hem, bilar och affärer kan hänföras till narkotikamissbrukarnas behov av gods som snabbt kan omsättas i pengar att använda till köp av narkotika.

Det är uppenbart att en radikal minskning av drogmissbruket skulle få direkta och positiva konsekvenser i form av färre brott. Folkpartiet har sedan länge ett konkret och framtidsytande program för att minska alkoholkonsumtionen och narkotikamissbruket. Detta redovisar vi i en särskild motion till detta riksmöte. Det angelägna i att våra förslag där genomförs och leder till en minskning av drogmissbruket understryks inte minst av den koppling som finns mellan droger och brott. Detta arbete blir därmed ett av de viktigaste inslagen i kampen mot brottsligheten.

Åtgärder för att minska vardagsbrotten

De vuxnas ansvar

Vi kommer senare i denna motion att föreslå både att antalet poliser skall öka och att vissa straff skall skärpas. Det mest angelägna i kampen mot brottsligheten måste dock vara att åstadkomma en attitydförändring bland de ungdomar som fascinerats av den våldskultur som florerar på film, i klädmotet, i musik och serietidningar och i budosporter. Det måste bli självklart för alla ungdomar att ta avstånd från våld och att respektera andras egendom. Den spontana avsky som nästan alla känner mot våld, stölder och skadegörelse måste också överföras till den lilla grupp som tycker brott är tufft, ett sätt att hävda sig eller att förödmjuka andra.

För att förändra attityder krävs det både konkreta åtgärder och ett opinionsbildande arbete. Det mest självklara inslaget i opinionsbildningen är uppfostran och omsorg i hemmen. Det är i första hand föräldrarnas ansvar att se till att deras barn inte begår brott. Det är föräldrarnas ansvar att ge sina barn de värderingar av hänsyn och ansvar som styr umgänget mellan människor, att lära barnen att konflikter inte löses genom våld, att samhällets normer inte accepterar att man tar andras egendom eller förstör "för att man inte har något annat att göra". Föräldrarna kan på olika sätt få stöd när de har problem eller bekymmer med sina barn men bara i sällsynta undantagsfall kan och bör föräldransvaret överlätas på "samhället".

För att föräldrarna skall ha möjligheter att fullt ut ta sitt ansvar måste polisen omedelbart underrätta dem om deras barns förehavanden när barnen gjort något kriminellt. Någon sådan skyldighet för polisen finns inte i dag. Kontakten med föräldrarna kan ibland dröja till dess att sociala myndigheter börjar sin utredning. Om den unge släpps kan det hända att föräldrarna inte får någon vetskap om vad som hänt över huvud taget. En lagändring bör

därför ske i syfte att ge polisen skyldighet att omedelbart underrätta föräldrarna när en omyndig ertappas med brott. Riksdagen bör hos regeringen begära förslag i enlighet med detta.

Men inte bara när ungdomarna grips är det viktigt att föräldrarna snabbt kan informeras. Även under målets fortsatta handläggning bör de vara med. Om den unga lagöverträdaren ställs inför domstol är det viktigt att föräldrarna är närvarande, dels för att ge sitt stöd, dels för att informera sig om den eventuella påföljd som den unge får. Även här anser vi att en lagändring bör ske. Föräldrar till barn under 18 år skall åläggas närvaroplikt vid huvudförhandling mot deras barn. Skyldigheten att närvara skall jämföras med den som i dag gäller för vittnen och målsägande. Riksdagen bör hos regeringen begära förslag i enlighet med detta.

Utan dröjsmål, skyndsamt, ytterst skyndsamt och största skyndsamhet är uttryck som vi möter i lagtext och anvisningar om polisens, åklagares och sociala myndigheters utredningar eller beslut i anledning av brott som begåtts av ungdomar. Det råder således fullständig enighet om att det är av största vikt att ingripanden mot ungdomar sker snabbt. För domstolarna finns också bestämda tidsfrister, medan sådana saknas för övriga myndigheter. Vi vet samtidigt att handläggningstiderna vid olika polismyndigheter i fråga om brottsmisstankar mot unga lagöverträdare varierar högst väsentligt och att det vid en undersökning som publicerades 1982 framgick att mediantiden för sociala centralnämndens handläggning låg i intervallet 46–60 dagar, medan remisstiden överskridit fyra månader i 10 % av ärendena. Självklart finns det fall där det kan vara näst intill omöjligt att färdigställa en utredning e. d. på mycket kort tid, men sådana fall borde vara sällsynta.

Eftersom vi anser det ytterst angeläget att samhällets ingripanden och reaktion i fråga om unga brottslingar också i realiteten sker med största skyndsamhet menar vi att det visat sig nödvändigt att i lagtexten ta in författningsreglerade tidsfrister också i fråga om förundersökning, beslut i åtalsfråga liksom sociala centralnämndens yttrande. Vi menar att bestämda tidsfrister för handläggningen också skulle vara ett stöd för de tjänstemän som får utredningen om hand och det kan knappast bestridas att handläggningen av ett ärende i praktiken går snabbare om lagen ger en bestämd tidsfrist.

Riksdagen bör hos regeringen begära förslag till lagstiftning i enlighet med det anförda.

Vid sidan av föräldrarna har alla andra vuxna som har kontakt med barn och ungdom ett ansvar för att de unga skall lära sig att skilja på vad som är rätt och orätt, på vad som är ett acceptabelt uppträdande och ett som är oacceptabelt. Särskilt gäller detta ansvar för skolan och skolans personal. I en motion angående skolpolitik utvecklar vi vår syn på åtgärder mot våldet i skolan. Bl. a. föreslår vi att rektor alltid skall ha skyldighet att polisanmäla sådant våld som är att jämföras med misshandel. Detta bör också gälla vid stölder eller skadegörelse i skolan. Men det är också angeläget att skolan informerar eleverna om konsekvenserna av att begå brott. Detta kan gälla t. ex. vilka fysiska skador som lätt uppstår vid en misshandel och vilka juridiska efterräkningar som den unge brottslingen har att räkna med. Läkare, poliser och brottsoffer bör ges möjlighet att medverka i skolorna. I

detta sammanhang bör noga understrykas vikten av ett förtroendefullt och nära samarbete mellan skolan, de sociala myndigheterna och polisen.

Mot. 1986/87

Ju403

Kriminalitet bland ungdomar hänger ofta samman med sysslolöshet och gängbildning. Kommunerna och folkrörelserna har därför ett viktigt ansvar att genom ett attraktivt föreningsliv och fritidsverksamhet ge barn och ungdomar meningsfulla alternativ. När man planerar denna verksamhet är det viktigt att lyssna till ungdomarnas egna önskemål.

Att skapa en bred opinion mot våld och andra brott och att grundlägga en attityd hos ungdomar som innebär ett kraftfullt avståndstagande från brott är på sikt det kanske viktigaste arbetet att minska brottsligheten. Men det kommer aldrig att vara helt tillräckligt. Det kommer dessutom att krävas att samhället kan ställa upp med en effektiv ordningsmakt som skyddar människor mot att bli utsatta för våld, inbrott och skadegörelse och ett rättsväsende som kan beivra de övergrepp som sker.

Det får inte längre vara gratis att begå brott för ungdomar under 18 år

Företrädare för polis och sociala myndigheter möter ofta en attityd hos ungdomar under 18 år, att det är "gratis" att begå brott. Ungdomarna vet att vad som oftast väntar dem om de gripes är åtal eftergift eller överlämnande till vård enligt socialtjänstlagen. Även om den sistnämnda åtgärden i formellt hänseende kan vara ingripande är det konkreta resultatet inte alltid särskilt märkbart för den unge. Desto otrevligare kan upptäckten bli för dem att samhället, efter det att de har fyllt 18 år, slutar behandla dem som barn och kanske dömer dem till fängelse för sådana brott som tidigare "bara" ledde till åtal eftergift eller vård enligt socialtjänstlagen.

Den nuvarande straffideologin utgår från att det är fel att sätta barn och tonåringar i fängelse. I allt väsentligt tycker vi att detta är ett riktigt ställningstagande. Det som framför allt gör fängelser olämpliga för mycket unga människor är den miljö som fängelserna utgör. Fängelser riskerar enligt många uppfattning att bli utbildningsanstalter i brott. Därtill kommer svårigheten att hålla narkotika utanför fängelserna. Vi anser bl. a. mot denna bakgrund att nuvarande principer vad gäller val av påföljd för ungdomar inte skall ändras.

Liksom hittills måste det också i fortsättningen vara de sociala myndigheterna som i det övervägande antalet fall får ansvaret för vad som händer med lagöverträdare i åldersgruppen 15–18 år. Detta ställer självfallet stora krav på att de sociala myndigheterna vidtar de åtgärder som behövs utifrån varje barns vårdbehov. I detta måste också ingå att med fasthet hävda de normer som de unga lagöverträdarna visar sig sakna.

Vi tror det finns andra vägar än fängelse att välja för att skärpa reaktionerna på brott som ungdomar begår. Av stor betydelse tror vi det är att polisutredning, åtal och dom sker så fort som möjligt efter det att brottet har begåtts. De redan i dag korta frister som gäller för mål mot ungdomar bör därför förkortas ytterligare. Utgångspunkten bör vara att den unge lagöverträdaren får sin påföljd i omedelbar anslutning till att brottet har anmälts. Detta kan komma att kräva ökade utredningsresurser hos polis, de sociala

myndigheterna och åklagarmyndigheterna. Det kräver också ett system med "jourdomstolar" som med mycket kort varsel kan handlägga dessa mål. Riksdagen bör därför hos regeringen begära förslag till ett sådant system.

I dag får den som är under 18 år anhållas och häktas endast om synnerliga skäl föreligger. Vi vill ändra på denna ordning. Åklagaren bör därför, i de fall där misstanke föreligger om brott för vilket en misstänkt över 18 år hade begärts häktad, i fortsättningen också få laglig möjlighet att anhålla ungdomar under 18 år och begära dessa häktade. Vi syftar med detta inte till att göra själva anhållningstiden till ett straff. Samma häktningsgrunder och samma restriktivitet att anhålla och häkta som gäller personer över 18 år skall självfallet gälla dem som är i åldern 15–18 år. Genom att få möjlighet att anhålla och häkta kan polis och åklagare hålla kontroll över t. ex. den unge våldsverkare som har begått en ful misshandel till dess att han/hon har blivit ställd inför domstol och blivit ådömd en påföljd.

Vi är medvetna om att det kan riktas invändningar mot vårt förslag att inte längre tillämpa särskilda regler för anhållande och häktning av ungdomar. Vi ser emellertid en sådan ordning som den bästa garantin för att unga brottslingar snabbt skall kunna få en påföljd. Vi förutsätter att åklagarna kommer att samarbeta med de sociala myndigheterna för att eventuellt ersätta anhållandet med omhändertagande enligt LVU. Med vårt förslag kan man ändra nuvarande ordning, där en tonåring som grips för grova brott ofta bara kvarhålls på polisstationen för ett kort förhör och därefter släpps, och ersätta den med en ordning som innebär att samhällets reaktion kan komma snabbare och vara mer konsekvent. Riksdagen bör hos regeringen begära en ändring av rättegångsbalken som jämställer häktningsgrunderna för ungdomar mellan 15 och 18 år med vad som gäller personer över 18 år.

Skärpt straff för misshandel

Nuvarande praxis hos domstolarna innebär att offret för en misshandel måste ha svävat i uppenbar livsfara för att det skall anses som grov misshandel. Vi anser att lagstiftaren i samband med den revision av brottsbalken som förestår bör uttala att gränsen för vad som skall anses vara grov misshandel skall sänkas så att fler fall av rå och hänsynslös misshandel kan bedömas som grov. Därmed inträder en nödvändig straffskärpning av misshandelsbrotten. Fängelsestraffkommitténs förslag att sänka minimistraffet för normalgraden av misshandel från fängelse till böter måste därmed avvisas.

Skärpt straff för stöld

Även vad gäller stölden bör en straffskärpning ske. Stöld, som riktas mot enskild och som sker där någon har sin bostad, bör i fortsättningen betraktas som grov stöld för vilket minimistraffet är sex månaders fängelse. Detta oavsett om stölden förövas mot någons permanenta bostad eller mot fritidshus och oavsett värdet på det stulna. Det är det faktum att någons integritetsskyddade sfär har blivit kränkt som skall medföra att brottet rubriceras som grovt.

Riksdagen bör hos regeringen begära lagförslag i enlighet med vad vi har

anfört angående vidgad tillämpning av brottsrubriceringen grov misshandel och grov stöld.

Mot. 1986/87
Ju403

Ordningsbot mot snatterier

Ett vanligt vardagsbrott är snatteri. Snatteri är lagstiftarens beteckning på en stöld som med hänsyn till värdet på det tillgripna och omständigheterna i övrigt är att betrakta som ringa. Som ett riktmärke vid avgränsningen mellan stöld och snatteri använder man sig av en gräns för värdet av det tillgripna. Denna anses för närvarande ligga vid 600–700 kr.

Snatteri hör under allmänt åtal, dvs. polisen är i princip skyldig att rapportera sådana brott till åklagaren som har att väcka åtal. Reglerna om rapporteftergift leder emellertid i praktiken till att ett stort antal snatterier inte rapporteras till åklagare liksom reglerna om åtalseftergift leder till att många av de brott som faktiskt rapporteras inte åtalas.

Under de senaste åren har det skett en kraftig ökning av antalet anmälda butikssnatterier. 1984 anmäldes 50 000 sådana brott vilket var en ökning med 21 % från året innan. Det verkliga antalet brott torde dock vara mycket högre eftersom upptäcktsfrekvensen anses vara låg.

Snatterierna är enligt vår uppfattning ett allvarligt problem. Förutom de ekonomiska skador som snatterierna orsakar för handeln och indirekt för konsumenterna är dessa brott inte sällan inkörsport för ungdomar i en grövre kriminalitet. Om inte snatteriet bekämpas med kraft kan en uppfattning att detta är näst intill lovlig verksamhet befästa.

Snatterierna måste bekämpas med många medel där handelns egna åtgärder måste utgöra tyngdpunkten. Det finns emellertid anledning att också lagstiftaren försöker pröva nya vägar för att minska snatterierna. Detta har bl. a. föreslagits av stöldskyddsutredningen i deras betänkande Stöld i butik (SOU 1982:39). Utredningen föreslog att det skulle göras möjligt att använda ordningsbot vid snatteribrott. Detta kan enligt vår mening vara en framkomlig väg för att försöka begränsa snatteribrotten. Förutsättningarna för införandet av ett system med ordningsbot vid snatteribrott bör därför bli föremål för närmare överväganden. Det bör ankomma på regeringen att närmare göra detta. Vad vi här har anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Samhällstjänst

Folkpartiet har under en lång tid arbetat för att s. k. samhällstjänst skall införas som ett komplement i det svenska påföljdssystemet. Vissa praktiska svårigheter kan naturligtvis finnas med denna nya typ av påföljd. Men fördelarna överväger enligt vår mening klart nackdelarna.

Men samhällstjänst menar vi en skyldighet för den dömda att under sin fritid utföra ett oavlönat och samhällsnyttigt arbete, som förhoppningsvis också kan uppfattas som meningsfullt av honom själv.

Påföljden samhällstjänst förekommer i många länders rättssystem, bl. a. i Danmarks och Norges, som alternativ till frihetsstraff. I Sverige har man tyvärr hittills haft en negativ inställning till samhällstjänst som påföljdalter-

nativ, trots att erfarenheterna utomlands varit övervägande positiva.

Framför allt skulle man med påföljden samhällstjänst få en kraftigare och speciell reaktion på viss brottslighet och för vissa brottslingar, t. ex. unga lagöverträdare, där påföljden nu inte bedöms som tillräcklig eller lämplig. Just att få dem att tänka efter, att inse vad de gjort och att ge dem möjlighet att ställa till rätta är en av fördelarna med samhällstjänst som ny påföljd.

Samhällstjänsten bör till en början införas på försök och i första hand som en påföljd för ungdomar under 21 år. Genom försöksverksamheten kan man vinna värdefulla erfarenheter av hur samhällstjänsten praktiskt skall organiseras, erfarenheter som senare kan läggas till grund för att göra samhällstjänsten till ett alternativ till andra påföljder även för äldre.

Kvarterspoliser

Enligt vår uppfattning gör kvarterspoliser eller som de också kallas, områdespoliser, värdefulla insatser i framför allt brottsförebyggande syfte.

Kvarterspoliserna har direkt kontakt med allmänheten, de lär sig identifiera personer med kriminellt beteende och de kan samarbeta på ett obyråkratiskt sätt med sociala myndigheter, skolan, föreningar etc. Kvarterspoliserna skapar också en ökad känsla av trygghet hos människor genom att synas och finnas till hands som beskyddare.

Vi tror det vore en fördel för bekämpandet av brott, och inte minst gatuvåldet, om polisen gav högre prioritet åt verksamheten med kvarterspoliser. Vi har tyckt oss märka att det finns två hinder mot att utöka verksamheten. Det första är problemet med svårigheten att rekrytera poliser till uppgifterna som kvarterspoliser. Inom poliskåren har dessa hittills haft en lägre status och det kan dessutom vara svårt att finna poliser som är motiverade att arbeta med den blandning av polisiära och sociala uppgifter som arbetet kräver. Det andra hindret att få en väl fungerande kvarterspolisverksamhet sammanhänger med den stora arbetsbörda som polisen i framför allt storstadsområdena har. Kvarterspolisen får ofta utgöra buffert för att andra, och mer akuta, polisuppgifter skall kunna lösas.

Vi föreslår i nästa stycke att antagningen till polis-skolan skall öka. Detta skulle på sikt minska personalbristen och möjliggöra att kvarterspoliserna kan prioriteras högre, vilket vi anser angeläget.

Öka antalet polisaspiranter

Antalet polisaspiranter har minskat från 800 budgetåret 1979/80 till 150 innevarande budgetår. Detta har inte inneburit någon förändring vad gäller antalet tjänster men medfört att tillgången på personal därutöver har minskat. Rent faktiskt innebär det också att antalet poliser på gator och torg blir färre eftersom poliser under utbildning har en del av denna utbildning upplagd som praktiska moment, bl. a. patrullering. Rikspolisstyrelsen har i sitt anslagsäskande för budgetåret 1987/88 begärt att rekryteringen av polisen skall motsvara avgången från poliskåren. Detta motsvarar ett intag på 460 polisaspiranter per år. Regeringen har i budgetpropositionen föreslagit en oförändrad intagning med 150. Det är enligt vår mening angeläget att nu

Våldet mot kvinnor

Som vi inledningsvis beskrev är våldet mot kvinnor ett brott med ett stort mörkertal. De flesta fallen av sådant våld kommer aldrig till polisens kännedom. För att kunna utreda brotten och så småningom få en fällande dom krävs dessutom nästan alltid att kvinnan, offret, själv medverkar som uppgiftslämnare och målsägande. I många fall vill eller vågar kvinnan inte detta varför det inte sällan är svårt att beivra också kända brott. Dessa speciella omständigheter gör att våldet mot kvinnor är särskilt svårt att klarlägga och bekämpa med enbart "traditionella" medel.

Kampen mot det våld som sker inom familjen måste i de enskilda fallen ofta ta sin början med att stärka den misshandlade kvinnans självförtroende så att hon kan ta initiativ för att bryta upp från den miljö där misshandeln förekommer. Det är alltför vanligt att en kvinna år efter år fortsätter att leva med en man trots att denne hotar och misshandlar henne. Social och kriminologisk forskning har ägnat mycken uppmärksamhet åt dessa förhållanden och försökt ge svar på frågan varför en del kvinnor accepterar det för dem själva så destruktiva livsmönstret. Av vad som har kommit fram från denna forskning kan man bl. a. dra slutsatsen att det är nödvändigt att kvinnor, som vill bryta sig loss från en man som de känner sig bundna till men samtidigt hotade av, har de praktiska förutsättningarna i form av arbete och utbildning att klara sig på egen hand. Detta är något att ta hänsyn till vid dimensionering och planering av vuxenutbildning och arbetsmarknadsåtgärder. Från samhällets sida kan särskilda insatser också göras genom tillmötesgående vad gäller hjälp med barnomsorg.

Under en följd av år har det runt om i Sverige bildats skilda former av kvinnojourer där kvinnor kan söka stöd och hjälp både vid en akut misshandelsituation och för att försöka förändra sin livssituation. Vår bedömning är att dessa jourer är mycket väsentliga i det långsiktiga arbetet med att minska våldet mot kvinnor. Det är angeläget att framför allt kommuner och landsting stöder kvinnojourerna. Sådant stöd kan ske genom t. ex. subventionerad hyra av lokaler och genom att kuratorer eller annan personal ställs till förfogande och kan vara anträffbar också på icke kontorstid. Men också lagstiftningsvägen måste skilda åtgärder vidtas för att bekämpa våldet mot kvinnor. Vi har tidigare i denna motion krävt att gränsen för grov misshandel skall sänkas för att på det viset fler fall av misshandel än i dag skall kunna bedömas som grov och därmed leda till strängare straff. Inte minst vid kvinnomisshandel anser vi en sådan skärpning vara befogad.

Många kvinnor lever i dag i ständig fruktan för att bli uppsökta och hotade av t. ex. en f. d. sambo eller man som de varit gifta med. Denna ångslan gör att kvinnorna ofta känner sig tvingade att byta bostad och arbete. Socialt sett blir de inte sällan handikappade genom att de inte vågar röra sig fritt.

Dessa hotade kvinnor måste få ett bättre skydd än i dag. Detta kan ske på

skilda sätt. För att lättare kunna larma polis i en akut hotsituation bör polisen medverka till att kvinnor som så önskar utrustas med överfallsalarm. Motsvarande finns på flera håll i landet men då främst för att äldre och handikappade skall kunna komma i kontakt med sjuksköterskor och läkare.

Vidare bör öppnas en möjlighet för hotade kvinnor att byta personnummer. I dag kan man begära att ens personnummer skall sekretessbeläggas hos vissa myndigheter men detta har visat sig inte ge tillfredsställande skydd eftersom uppgifterna ofta går att få tag på "bakvägar". Genom att byta personnummer kan kvinnan däremot skapa sig en ny identitet. Riksdagen bör därför hos regeringen begära sådant förslag till lag att det skall finnas en möjlighet för hotade kvinnor att efter prövning i varje enskilt fall få byta personnummer.

Slutligen bör man införa en möjlighet för domstol att ålägga en person förbud att vidare uppsöka den som blivit utsatt för brottet. Ett sådant förbud som skall vara straffsanktionerat skulle kunna innebära att en man förbjuds att uppsöka en kvinna som tidigare blivit hotad eller misshandlad av honom. Det skulle ge polisen lagliga möjligheter att ingripa mot en man utan att denne på nytt har gjort sig skyldig till våld eller olaga hot. Riksdagen bör hos regeringen begära förslag till en komplettering av brottsbalken som innebär att domstol skall kunna utfärda besöksförbud i enlighet med vad vi här har anfört.

Men samtidigt som man på skilda sätt bör arbeta för att förstärka skyddet för hotade kvinnor måste man mer målmedvetet än hittills försöka finna vägar att "rehabilitera" de män som gång på gång hotar och misshandlar kvinnor.

Eftersom ett mer eller mindre omfattande alkoholmissbruk ofta finns med i bilden vid kvinnomisshandel är, som vi framhållit tidigare, kampen mot alkoholen ett centralt inslag bland åtgärder för att minska våldet och också då våldet mot kvinnor. Men det är i detta sammanhang inte bara människors alkoholmissbruk som kan behöva behandlas genom särskilda vårdinsatser. På samma sätt som en viss verksamhet med terapeutisk behandling förekommer av män som gör sig skyldiga till upprepade våldtäkter och incest borde sådan behandling också prövas för en del män som vid upprepade tillfällen hotar och misshandlar kvinnor. Sådan behandling bör också kunna ges inom ramen för kontraktsvård som alternativ till fängelse. Detta bör särskilt vara aktuellt i det fall en man återfaller till brott som innebär olaga hot eller våld. Riksdagen bör hos regeringen begära ett förslag med denna innebörd.

Brottsoffren

Vid varje vardagsbrott finns det ett offer, en person som blir misshandlad, som får sitt hem kränkt eller sin egendom förstörd. En misshandel leder till akut fysisk smärta, eventuellt till bestående fysiska men. En "vanlig misshandel" leder ofta till att offret måste vara sjukskrivet och under kortare tid ändra sin livsföring. Ett inbrott innebär inte sällan att egendom som är oersättlig för den enskilde försvinner för alltid. Men förutom den fysiska smärtan eller förlusten av egendom leder ofta ett brott till att offret blir rädd

för att ånyo bli utsatt för brott. En sådan rädsla kan ytterst leda till att hon ändrar sitt sätt att leva, hon kanske känner sig tvingad att flytta, byta arbete. En del offer reagerar genom att isolera sig, många blir i viss mening socialt handikappade.

Det är dags att ägna mer uppmärksamhet åt brottsoffrens situation. Detta kan ske enligt två huvudlinjer: dels genom att erbjuda dem sociala och kurativa åtgärder, dels genom att ge dem ekonomisk ersättning.

I Malmö har på enskilt initiativ bildats en brottsofferjour dit personer som har blivit utsatta för brott kan vända sig för att tala om sina upplevelser och för att få råd hur man skall kunna skydda sig i fortsättningen. Det kurativa inslaget i verksamheten är betydande och kanske det mest centrala. Verksamheten innehåller också ett inslag av brottsbekämpning genom att förmedla brottsofferreaktioner till lagöverträdarna, t. ex. genom konfrontation med offret, med en förhoppning om att denna kunskap i framtiden skall verka brottsavhållande. Projektverksamheten stöds av både de sociala myndigheterna och polisen. Polisen i Malmö har också avdelat några poliser som har till främsta uppgift att snarast möjligt göra besök hemma hos den som har haft inbrott. Liknande verksamheter som dem i Malmö har också startat på några övriga håll i landet. Vid en del sjukhus har kuratorer också samtal med de patienter som behandlas för misshandelsskador i syfte att dämpa den ångest som övergreppet kan ha åstadkommit.

Vi anser det angeläget att brottsoffret får någon kurator eller motsvarande att tala med om sin upplevelse, någon som kan förhindra att det offret varit utsatt för blir obearbetat och ångestfyllt under lång tid. Brottsofferjourer av det slag som har bildats i bl. a. Malmö kan fylla en sådan viktig uppgift. Att sjukhusen låter kuratorer eller andra terapeuter erbjuda sina tjänster i direkt anslutning till att offren får medicinsk behandling tror vi också är viktigt.

Ekonomisk ersättning utgår i dag främst genom den enskildes försäkringar eller genom den ersättning som kan lämnas från brottsskadenämnden. Budgetåret 1985/86 betalade brottsskadenämnden ut 5.5 milj. kr. i ersättning för personskador. Det innebär att 479 personer fick ekonomisk kompensation. Ersättningsbeloppen är dock låga. En våldtäkt ger enligt nämndens schabloner bara 10 000 kr. i ersättning. Ibland blir det också fråga om skadestånd som våldsverkaren blir ådömd att utge till offret. Även dessa skadeståndsbelopp är dock i allmänhet mycket låga, mellan 5 000 och 10 000 kr. även för grov misshandel.

Vi tycker det är dags för det svenska rättsväsendet att ompröva sin inställning till skadestånden och verka för att dessa kan höjas. Visserligen kan det redan i dag vara svårt för offret att få ut det utdömda skadeståndet men detta bör inte lägga hinder i vägen för att man i större utsträckning får en koppling mellan brottets karaktär och det skadestånd som avser att vara ersättning för "sveda och värk". Riksdagen bör därför begära att regeringen studerar de normer som för närvarande gäller vid beräkning av skadestånd till enskilda och vid ersättning från brottsskadenämnden. Regeringen bör därefter återkomma till riksdagen med förslag till hur sådan ersättning skall kunna göras generösare.

Vardagsbrottsligheten har ett brottsoffer men också bakom brottslingen finns en människa, en som oftast tillhör vad folkpartiet kallar "det glömda Sverige". Den kriminelle som stjälar, rånar, våldtar eller slår är nästan alltid svag i social mening, ofta utslagen av droger och missbruk, föraktad av alla utom sin kriminella umgängeskrets, fylld av dåligt självförtroende och ofta hatiskt inställd till den del av samhället mot vilket brottet begås. De kriminella är avsidestagna.

Det är oacceptabelt att det finns tillgång till narkotika på fängelserna. Förutom de fysiska skadeverkningarna som internerna utsätter sig för genom ett missbruk tvingas de ofta skuldsätta sig för att få tag på knark. Enda möjligheten att betala dessa skulder när de återfår friheten är att begå nya brott. Drogmissbruket på fängelserna leder därmed till en kretsgång mellan brott och nya straff.

Tillförseln av narkotika på fängelserna måste brytas. Intresset av detta är så starkt att vi måste acceptera kontrollåtgärder vad avser både internerna och besökare vilket i andra sammanhang upplevs som integritetskränkande. Vi kommer aldrig att vinna kampen mot knarket i samhället om vi inte klarar av att hålla fängelserna drogfria. Vi behandlar denna fråga närmare i vår motion med förslag till åtgärder mot narkotikamissbruket.

När en intern lämnar fängelset är han eller hon en utsatt person. Många gånger utan social förankring, missaktad, skuldsatt. Risker för återfall är därför mycket stor. För att förhindra detta och hjälpa vederbörande måste samhället ställa upp med hjälp men samtidigt ställa krav. Beslutet att bryta ett brottsligt beteende kan bara den enskilde fatta själv. Vad samhället kan och måste göra är att skapa förutsättningar för att ett sådant beslut skall kunna bli positivt och möjligt att förverkliga. För varje tidigare kriminell som kan "omvändas" gör samhället en stor "vinst".

För närvarande tycks få finna det vara av intresse att föra en politisk diskussion om vad som händer inom kriminalvården. Samtidigt fortsätter brottsligheten att öka.

Folkpartiet vill medverka till att förbättra kriminalvården och ge ökat stöd till internerna när de lämnar fängelserna. Vi tror att det behövs ett nytänkande kring detta arbete. Fler krafter måste utnyttjas, ideella organisationer, kyrkorna och privata initiativ måste ges möjlighet att i större utsträckning än i dag vara med i arbetet för att förbättra eftervården och att pressa tillbaka återfallsbrottsligheten.

Återfallsprocenten är skrämmande stor och ett resultat av att samhället i stort sett misslyckas med sin vård. Vi har tidigare understrukt vikten av ett väl fungerande förebyggande arbete för att snabbt motverka att unga människor kommer in i en brottslig miljö och startar en karriär.

Under anstaltsvistelsen bör vården av den intagne inriktas på att i största möjliga utsträckning förbereda denne så att hon/han kan anpassas till samhället och få en dräglig tillvaro. Skilda samhällsorgan skall redan under anstaltsvistelsen arbeta tillsammans och med den intagne. Påbörjas detta arbete först efter fängelsetidens slut är det ofta för sent.

Vi anser också från folkpartiets sida att det s. k. avdelningssystemet som i

dag tillämpas på flera vårdanstalter bör ses över. Systemet innebär att internen låses in under natten tillsammans med i regel fyra andra kamrater. Dessa kan ha kontakt med varandra under hela natten. På detta sätt kan "svagare" interner bli utsatta för direkt skadlig påverkan av "starkare" kamrater.

Efter anstaltsidens slut är det väsentligt med en ordentlig uppföljning. För många interner är det direkt katastrofalt att återvända till sin gamla sociala miljö. Ett nytt arbete och en hygglig bostad i en helt ny social miljö anser vi från folkpartiets sida vara en rimlig förutsättning för att ett återfall skall förhindras.

Hemställen

Med anledning av ovanstående hemställer vi

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag som innebär att polisen skall ha skyldighet att alltid underrätta föräldrar eller annan vårdnadshavare när barn under 18 år har gripits misstänkta för brott,

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag som innebär att föräldrar eller annan vårdnadshavare skall ha skyldighet att närvara vid huvudförhandling där deras barn står åtalade,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående jourdomstolar för att pröva åtal mot ungdomar,

4. att riksdagen hos regeringen begär förslag till en ändring av rättegångsbalken som jämställer häktningsgrunderna för ungdomar mellan 15 och 18 år med vad som gäller personer över 18 år,

5. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag angående tidsfrister vad gäller förundersökning, beslut i åtalsfrågan och sociala centralnämndens yttrande vad gäller mål mot ungdomar,

6. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring av brottsbalken så att tillämpningsområdet för rubriceringen "grov misshandel" vidgas i enlighet med vad som anförts i motionen,

7. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring av brottsbalken så att brott som förövats genom inbrott i någons bostad alltid skall rubriceras som grov stöld,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående ordningsbot vid snatteribrott,

9. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag om försöksverksamhet med samhällstjänst,

10. att riksdagen beslutar att intagningen av polisaspiranter till polisutbildningen 1987/88 skall öka från 150 till 460.

[att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag som innebär att personer som hotas av fysiskt våld eller trakasserier skall ges tillstånd att efter prövning i varje enskilt fall få byta personnummer.¹]

11. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag som innebär att den som har blivit dömd för misshandel eller olaga hot av domstol skall kunna åläggas förbud att besöka eller söka kontakt med den person som utsatts för övergreppet.

12. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag som innebär att personer som återfaller i brott som utgör olaga hot eller misshandel av samma offer inom ramen för kontraktsvård skall kunna erbjudas rehabilitering.

[att riksdagen hos regeringen begär förslag till hur skadestånd till enskilda och ersättning från brottsskadenämnden skall kunna utgå enligt mer generösa bedömningar än i dag.²]

Stockholm den 14 januari 1987

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrlund (fp)

Anne Wibhle (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

¹ 1986/87:Sk901.

² 1986/87:L604.

